

3. Khan R.M. Pak-China strategic relations: regional and global impacts. *Regional studies*. Islamabad, Winter 2012–13. Vol. 31, N 1. P. 39–60.
4. Mazher Hussain, Anwar Farooq. Dimensions of Pakistan's foreign policy: from inception to the 9/11 incident (1947-2001). An analytical study. *International journal of multidisciplinary research and development*. Vol. 3; Issue 4; April 2016. pp. 61-65
5. Shireen M. Mazari. Pakistan-China strategic relationship 1950-2012: traditional or unique. *Journal of Strategic affairs*. pp. 10-28
6. Syed Shahbaz Hussain, Umbreen Javaid, Pirzada Sami Ullah Sabri, Muhammad Ilyas, Iffat Batool. Compulsions of sino-pakistani strategic engagement in lieu of security constraints engendered by the anarchistic international political system. *A research journal of South Asian Studies*. Vol. 29, № 2, July-December 2014. pp. 593-606
7. Talat Shabbir. Pakistan-China relations in the post-cold war period: regional and global implications. In partial fulfillment of requirement for the degree of Doctor of Philosophy in international relations. School of Politics and International relations Quaid-i-Azam University, Islamabad, 2017. 307 p.

В.О. Гаврилов

аспірант

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ПРОБЛЕМА ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ НІМЕЦЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті висвітлено історію вилучення майна з музеїв Києво-Печерської Лаври окупаційною владою під час Другої світової війни. З'ясовано, які предмети з музейних та бібліотечних фондів святині становили особливий інтерес нацистського режиму. Проаналізовано етапи вилучення, обліку та вивезення культурних цінностей до Німеччини.

Ключові слова: Друга світова війна, Києво-Печерська Лавра, Зондеркоманда Кюнсберга, культурні цінності, музейні колекції.

The Problem of Confiscation of Property of the Kiev-Pechersk Lavra by the German Occupation Authorities during the Second World War

The article reflects the history of the seizure of property from the museums of the Kyiv-Pechersk Lavra by the occupation authorities during the Second World War. It was found out which items of the museum and library collections of the shrine were of particular interest to the Nazi regime. The stages of extraction, accounting, and export of cultural values to Germany are analyzed.

Key words: World War II, Kyiv-Pechersk Lavra, Künsberg Sonderkommando, cultural values, museum collections.

Під час Другої світової війни, на теренах окупованої нацистами Європи, відбувалося безпрецедентне до цього часу за своїми масштабами та інтенсивністю переміщення культурних цінностей та коштовностей. Окуповані території, у тому числі й Україна, слугували невичерпним джерелом надходжень до Третього рейху не тільки культурного надбання

поневоленних країн, але й золотих запасів, валютних ресурсів та ювелірних цінностей [1, с. 5]. Політика «Третього рейху» щодо культурних цінностей виражалася у ідеологічній основі нацистського режиму, що пропагував історичну виключність та «чистоту германської раси», наділяючи її особливим, привілейованим статусом у порівнянні з іншими народами.

Масове й організоване вилучення культурних цінностей України було пов'язано з діяльністю різних оперативних підрозділів у складі німецьких військ, які у погодженні з командним складом Вермахту діяли з метою виявлення та конфіскації документів і матеріалів, що мали військове значення і в подальшому могли бути використані німецькими військовими для ведення бойових дій. При зайнятті території українських міст, вони здійснювали першочергове обстеження бібліотек та архівів. Варто зазначити, що на території Києво-Печерської Лаври, стародавньої святині, яка за своєю площею і адміністративним значенням є одним з найбільших українських монастирів, розташовувалася низка таких установ. Так, вже з 23 вересня 1941 р. уповноважений шеф військових архівів при групі армій «Південь» полковник фон Гьодль почав опрацьовувати військово-історичні матеріали, що стосувалися Червоної армії і зберігалися на території Києво-Печерської Лаври [2, с. 456].

Музеї та бібліотеки на території Лаври від початку окупації підпорядковувалися Київській міській управі. Німецька військова влада призначила т.зв. комендантом Лаври капітана др. Г. Коха, який майже не чинив тиску на дії керівництва цих закладів. Ситуація змінилася у другій половині жовтня 1941 р., коли керівником Лаври був призначений вищий керівник СС і Поліції Південної Росії Ф. Єкельн. 18 жовтня поліція взяла під охорону Лавру, а вже 19 жовтня заборонила вхід на її територію. У директора Історичної бібліотеки І. Горохолінської було вилучено ключі від приміщення та заборонений доступ на територію музею.

Далі, протягом жовтня 1941 р., там працювали співробітники Зондеркоманди Кюнсберга. Скільки звідти було вилучено літератури, встановити не вдалося. Можна припустити, що звідти були вивезені десятки ящиків або пакунків літератури, адже тільки на 9 листопада 1941 р. кількість вилучених з бібліотек Києва матеріалів сягала до 350 ящиків [3, с. 78].

Окремо потрібно згадати фондові сховища Центрального історичного музею, який знаходився у корпусі № 8 на території Лаври. Так, за наказом вищого керівника СС і Поліції на Півдні СРСР, Ф. Єкельна у другій половині жовтня 1941 р. з експозиції відділу зброї даного музею було дозволено вилучити і передати у розпорядження Зондеркоманди Кюнсберга 406 предметів, які становили особливий інтерес для фахівців. Серед них у двох списках згадуються 14 шоломів, 11 панцирів, 2 кольчуги, 32 прапори, 3 древка прапорів з наконечниками, 10 бойових і один гербовий щити, 17 шабель й інше. Деякі предмети вилучалися разом з

планшетами, на яких вони були закріплені (наприклад, на одному було 11 наконечників списів, на інших – 13 і 8, ще на одному планшеті було 30 люльок). У лютому 1942 р. ця колекція зброї була вивезена у Берлін, а у березні того ж року частина вивезеної зброї була показана на виставці «врятованих у Росії» речей. Наприкінці 1942 р. збірка вивезеної з ЦІМ зброї була розподілена вже у кількості 141 одиниці між керівництвом військових музеїв і вищим керівництвом СС [3, с. 78]. Також серед вилучених у цей період на території лаври культурних цінностей фігурують богослужбові книги та іноземні стародруки, зокрема: Требник церковнослов'янською мовою 1639 р., старовинний Псалтир, Венеційське видання «Риторика» XVII ст., «Періскопен» церковнослов'янською мовою також венеційського друку 1519 р., «Граматики малоросійського наречія» О. Павловського 1816 р. [3, с. 521].

Важливим фактом історії вилучення лаврських культурних цінностей німецькою окупаційною владою є демонтаж експозиції Центрального антирелігійного музею (далі ЦАРМ), для перевезення її у Берлін з метою демонстрації яскравого зразка антирелігійної пропаганди більшовиків.

Демонтаж проводила група співробітників ЕРР – Е. Цьольффель, В. Пішке, Г. Рьок та Ф. Шюллер під керівництвом Г. Антона. Вперше він оглянув експозицію ЦАРМ 21 січня 1942 р. і побачив зали, що були частково засипані снігом, який позалітав через вибиті шибки, покриті шаром льоду картини, подекуди покороблені або пошкоджені експонати та розбиті вітрини з відсутніми експонатами. Експозиція складалася з аванзали, зали № 1 «Історія Лаври», зали № 2 «Революційний атеїзм Т.Г. Шевченка», зал № 3, 4 «Атеїзм і релігія в епоху капіталізму та імперіалізму», зали № 5 «Атеїзм і релігія в епоху соціалістичної революції та диктатури пролетаріату» та зали № 6 «Сталінська Конституція і подолання релігії». Було вирішено відтворити спочатку, наскільки можливо, первинний вигляд експозиції і провести фотофіксацію. Експонати та супровідний матеріал (тексти, підписи, фото, макети), всього приблизно 1500 одиниць, були передані колоні штурмфюрера НСКК Кнаца, яка, за дорученням Райхсміністерства народної освіти і пропаганди, мала доставити їх у Берлін. Кінцевий етап вивезення культурних цінностей з Лаври припадає на літо 1942 р.

На початку серпня 1942 р. німецька охорона була знята і її заступила українська поліція під керівництвом німецького коменданта у званні майстра поліції [3, с. 85].

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що колосальні втрати культурних цінностей на окупованій території України в роки Другої світової війни перш за все пов'язані з цілеспрямованою політикою нацистської Німеччини та її союзників, яка ставила за мету вивезення найцінніших експонатів з фондів музеїв, бібліотек та архівів. З цією метою були створені спеціальні нацистські структури, які діяли при Вермахті,

Міністерстві закордонних справ, Міністерстві окупованих східних областей, окремі з них були пов'язані з СС, які здійснювали організовану і чітко регламентовану діяльність у цьому напрямі [2, с. 483]. Цілеспрямована державна стратегія нацистської Німеччини у період 1933-1945 рр. мала на меті пограбування тисячолітніх надбань людства. Націонал-соціалістичні пограбування, відчужене мистецтво, трофеї війни – це складові, які і сьогодні з новою силою сколихують як суспільство, так і фахівців, не лише істориків, мистецтвознавців, музеєзнавців, але й політиків і дипломатів [4, с. 140].

Наслідком цих подій стали масштабні втрати українського культурного та історичного багатства, оціночну вартість якого необхідно вимірювати не лише матеріальним показником, але й усвідомлювати неоціненний духовний та естетичний скарб, який було втрачено у горнилі Другої світової війни.

Використані джерела та література:

1. Боряк Г., Дубик М., Маковська Н. «Нацистське золото» з України: У пошуках архівних свідчень. Київ, 2000. Вип. 1. 388 с.
2. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX — поч. XXI ст.): монографія. Київ, 2020. 1020 с.
3. Києво-Печерська Лавра у часи Другої світової війни: Дослідження. Документи / Упоряд. Т.М. Себта, Р.І. Качан. Київ: «Вид. Олег Філюк», 2016. 1200 с.
4. Солошенко В.В. Дослідження щодо походження втрачених культурних цінностей (досвід Федеративної Республіки Німеччина). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2015, вип. 44, том 2. С.140.

Б.В. Білобровець

аспірант

Житомирський державний університет імені Івана Франка

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА В ЄВРОПІ: ІНТЕГРАЦІЯ, ІДЕНТИЧНІСТЬ, ТРАНСКУЛЬТУРНІСТЬ

Автор досліджує питання європейської інтеграції та європейської культурної ідентичності в контексті формування Європейського Союзу. Висвітлено виміри культурної політики ЄС в правовому полі та їх зв'язок з відповідними культурними політиками. Описано культурний поворот в дискурсах Європейського Союзу в 1990-х рр., явища європейської інтеграції та європеїзації, а також формування загальноєвропейського культурного простору та регіоналістичної ідеї «Європа регіонів».

Ключові слова: культура, культурна політика, європейська культурна ідентичність.